e-ISSN: 2148-4899
Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty
7 /1 (Bahar 2020): 373-394

FADL HASAN ABBÂS'A GÖRE İ'CÂZ VE ÇEŞİTLERİ

I'jaz and Its Varieties According to Fadl Hasan Abbâs

Zafer AKYÜZ
Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı, e-Mail: zafer.akyuz@erzincan.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7336-1996

Hakemler / Referees:

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AKÇAKOCA / Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Yakup KIZILKAYA / Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 29 Nisan / April 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 28 Mayıs / May 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa/ Pages: 373-394

Atıf / Cite as: Akyüz, Zafer. "Fadl Hasan Abbâs'a Göre İ'Câz Ve Çeşitleri" [I'jaz and Varieties of I'jaz according to Fadl Hasan Abbâs]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1 (2020): 373-394.
Doi:
İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 351-371

FADL HASAN ABBÂS'A GÖRE İ'CÂZ VE ÇEŞİTLERİ

Zafer AKYÜZ*

Öz

Kur'ân ilimleri alanında yapılan araştırmaların önemli bir bölümünü Kur'ân'ın i'câzı oluşturmaktadır. Kur'ân'ın i'câzî yönünü ortaya koymak amacıyla geçmişten günümüze kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de modern dönem tefsir ve belâgat âlimlerinden Fadl Hasan Abbâs'a aittir. O, Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz çeşitlerinin çokluğu konusundaki teorisini Kur'ân-ı Kerim'deki tehaddî ayetlerini inceleme esası üzerine inşa etmiştir. Bu araştırmada mucize ve i'câz kelimelerinin anlamı, Fadl Hasan Abbas'a göre i'câz kavramının anlamı, i'câz yönlerinin çokluğu konusundaki görüşü, i'câz yönlerini açıklarken dayandığı deliller, bu konudaki görüşlerin tartışılması ve tercih ettiği düşünceler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Fadl Hasan Abbâs, i'câz, çeşit, tehaddî

I'jaz and Its Varieties According to Fadl Hasan Abbâs

Abstract

An important part of the researches made in the field of Quranic sciences is about the inimitability, I'jaz, of the Quran both in terms of content and form. Many studies have been carried out from past to present in order to reveal the unique aspect of the Quranic expressions. One of these works belongs to Fadl Hasan Abbâs, one of the modern scholars in the field of tafsir and rhetoric of our age. He built his theory regarding the abundance of wording varieties in the Quran on the basis of examining tehaddi (challenging) verses in the Qur'an. In the present study, the meaning of the words miracle and ijaz, the concept of I'jaz according to Fadl Hasan Abbas, his opinion on the plurality of I'jaz conceptions, the evidences on which he bases while explaining the multiplicity of I'jaz conceptions , and the views and opinions he prefers on this subject.

Keywords: Quran, Fadl Hasan Abbâs, I'jaz, variety, challenging

STRUCTURED ABSTRACT

Desperate efforts to write something resembling one ayah of the Qur'an and the failure of mankind to do so, reveals the unique, inimitable, miraculous wording, the I'jaz, of the Qur'an. During different periods, throughout history, Islamic scholars have shown many efforts to reveal, to show the uniqueness of the Qur'an both in form and content. One of these scholars is Fadl Hasan Abbâs.

In the present study, the perspective of Fadl Hasan Abbâs related to different varieties of I'jaz and the ones preferred by Fadl Hasan Abbâs in terms of I'jaz varieties among the characteristics of the Qur'an will be presented.

Fadl Hasan Abbâs' studies on the inimitability and eloquence of the Qur'an in terms of wording and meaning, a unique entity far from the reproduction by mankind, the I'jaz, is considered as an important school of modern Qur'anic studies. His contribution to the field of I'jaz are evident with his works entitled "İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm", "İ'câzu'l-

* Dr. Öğrt. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı, e-Mail: zafer.akyuz@erzincan.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7336-1996

Kur'âni'l-Mecîd Dirâsetun fî Târîhi'l-İ'câzi", and "Cuhûdi'l-'Ulemâi'l-Akdemiyyîn ve'l-Muhdesîn".
Fadl Hasan Abbâs', expressed that the word "I'jaz" is a derivate from the word "acz" and was used as a figurative speech as an antonym of might with the meaning of incapability or inability. Thus, a strong relation between the inability of man and his incapability has been emphasized. Therefore, the concept of "i'câzü'l-kur'ân" the I'jaz of Qur'an, has the meaning as expressed by Fadl Hasan Abbâs as the inability of man to reproduce anything resembling the Qur'an.
Fadl Hasan Abbâs is accepted as a role model in the school of academicians preserving the heritage of the scholars of the Muslim Ummah. This fact is apparent with his devotion to Arabic rhetoric, his fierce opposition to annex Arabic rhetoric to the culture of other nations, and that the Arabic rhetoric is unique and an original/ main entity of the Islamic ummah, and moreover that the Arabic rhetoric is one of the most important aspects of cultural and scientific identity as claimed on many occasions by Fadl Hasan Abbâs.
Fadl Hasan Abbâs, has based his theory on the variety of the I'jaz types in the Qur'an on the principle of analyzing the challenging 'tehaddi' ayah in the Qur'an. These challenging ayah, have the aim to prove that the Qur'an is from a divines source, from Allah the Almighty, and that Muhammed, peace be upon him, is his messenger. I'jaz is nothing else but the proof that the Qur'an inimitable and unique. The presence of various challenging ayah is an evident proof for the variety of I'jaz in the Qur'an.
According to Fadl Hasan Abbâs, declarative I'jaz is the most important type of I'jaz among the varieties of I'jaz. Fadl Hasan Abbâs defines declarative I'jaz from one aspect as the sequencing of the Qur'anic words in the sentences of the Qur'an and from another aspect as the selection of these words and as the sequencing of the sentences and ayahs in the surah of the Qur'an. Furthermore, declarative I'jaz is not limited to the Arabic people but an address to the whole of humanity as it addressee of the Qur'an is the whole of mankind.
While defining the issue of scientific I'jaz, Fadl Hasan Abbâs, has referred to the arguments of those who were in favor of scientific I'jaz and to the arguments of those who were refusing scientific I'jaz. Fadl Hasan Abbâs then discussed the arguments refuting scientific I'jaz and defended the presence of scientific I'jaz in line with the conditions that any Mufassir would adhere to. He joined tafsir with I'jaz. He referred to those who were opposing to tafsir and who were accepting it as a field of study and preferred the views of those who were accepting tafsir as licit.
Fadl Hasan Abbâs defined that the metaphysical I'jaz is more than the information in the Qur'an form the past but emerges with the metaphysical events of the future. Hence, Fadl Abbas, expressed that this ummah based on its history with goodness, hayr, and will reenter Al Aqsa Mosque and dominate those places.
According to Fadl Hasan Abbâs, the spritiual I'jaz in the Qur'an is one of the results of the declarative I'jaz. It results from the declarative aspect of the Qur'an superior style, and impeccable verses. This condition is valid both for spritiual I'jaz as well as nafs related I'jaz. Both types of I'jaz result from the voices of the letters in the Qur'an, in the patterns of the words, and from the sequence of the words in the sentences resulting with the declaration of the Qur'an.
Fadl Hasan Abbâs does not accept numerator I'jaz and claims this as a mental luxus irrelevant to the heritage of the Muslim ummah.
Keywords: Quran, Fadl Hasan Abbâs, I'jaz, variety, challenging

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Peygamber (sav) aracılığı ile kıyamete kadar gelecek bütün insanlığa gönderilmiş son ilâhî kitaptır. O, hem lafız hem de mana bakımından mucizedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in indirilmeye başlandığı dönemde Arap dili ve

belâgati zirvede olmasına rağmen onun bir benzerinin, hatta bir sûrenin dahi benzerinin getirilmesi hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Kur'ân-ı Kerîm bu hususu bizlere şöyle bildirmektedir. "De ki! Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."[1] "Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin)."[2]

İnsanlığın Kur'ân-ı Kerîm'in bir sûresinin benzerini bile getirmekten aciz kalması, onun i'câz yönünü ifade etmektedir. Tarihin her döneminde İslam âlimleri Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz yönünü meydana çıkarmak için yoğun çaba sarf etmişlerdir. İşte bu âlimlerden biri de Fadl Hasan Abbâs'tır.

Fadl Hasan Abbâs'ın i'câzla ilgili çalışması modern Kur'ân araştırmalarının önemli bir kolu sayılmaktadır. Onun bu çalışması güçlü analizi, akıcı üslubu, orijinal fikri ve ciddi tartışması ile farklılığını göstermektedir.

Onun i'câz alanına katkısını *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm* ile *İ'câzu'l-Kur'âni'l-Mecîd Dirâsetun fî Târîhi'l-İ'câzi ve Cuhûdi'l-'Ulemâi'l-Akdemiyyîn ve'l-Muhdesîn* adlı eserleri[3] ifade etmektedir. Nurettin Muhammed Itr, Fadl Hasan Abbâs'ın *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserine yaptığı değerlendirmede şunları ifade etmektedir: "Fadl Hasan Abbâs'ın İ'câzu'l-Kur'âni'l-Kerîm adlı eseri eğer daha iyisi yazılmazsa günümüzde i'câz hakkında yazılan en güzel kitaptır. Teori ve uygulamada öncekilerin ve günümüze kadar gelenlerin bu alandaki çalışmalarını kapsamaktadır."[4]

Biz bu çalışmamızda Fadl Hasan Abbâs'a göre i'câzın tanımını, i'câz çeşitlerini, bu çeşitleri izah ederken dayandığı deliller, İslam âlimlerinin görüşlerini izah ettikten sonra hangisinin görüşünü tercih ettiğini ve kendi görüşlerini tümevarım, çıkarsama, analitik ve buluş yöntemleriyle ortaya koymaya gayret edeceğiz.

1. Mu'cize ve İ'câz Kavramlarının Sözlük ve Terim Anlamı

Kur'ân-ı Kerim'in i'câzı konusunun daha iyi anlaşılması için i'câz ve mucize kelimelerinin tanımlarını ve kullanıldıkları alanları bilmek gerekir. Zira her iki kelime yakın anlam içermekle birlikte farklı anlamda da kullanılmaktadır. Kur'ân'ın i'câzı meselesine temas eden âlimler bu konuda farklı görüşler ifade etmişlerdir. Şimdi i'câz ve mucize kelimelerinin anlamlarına kısaca temas edelim.

---

1 el-İsrâ ,17/88.

2 el-Bakara, 2/23.

3 Fadl Hasan Abbâs'ın bu eserlerinin tanıtımı ve daha ayrıntılı bilgi için bk. Zafer Akyüz, *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri,* (Kayseri: Kimlik Yayınları. 2019), 119-125

4 Nurettin Muhammed Itr, "Dirâsâtun fî Ba'zi Muellifâti'l-'Allâmeti'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*", Dirâsâtun İslâmiyyetun ve 'Arabiyyetun Muhdâtun ile'l-'Allâme'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Bimunâsebeti Bulûğihi's-Seb'în,* (Amman: Dâru'r-Râzî, 2003), 59.

İ'câz ve mucize kelimelerinin her ikisi de 'acz kelime kökünden gelmektedir. Fadl Hasan Abbâs 'acz kelimesini izah sadedinde şunları ifade etmektedir:" 'Acz kelimesi asıl anlamı itibariyle insanın arkası/makatı anlamına gelmektedir.[5] İstiare yoluyla başka anlamlar için de kullanılmıştır. Bu anlam ile kusur kelimesinin ifade ettiği başa çıkamama ve yetersizlik anlamı arasında güçlü bir bağ söz konusudur. Çünkü gecikme/teehhür ile ihmal/kusur biri olmadan diğerinin gerçekleşmeyeceği iki durumdur. Çünkü bir işe gecikmenin nedeni ihmalkârlıktır."[6]

Râgıb el-İsfahânî 'acz kelimesiyle ilgili şunları ifade etmektedir: " 'Acz kelimesi, كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ "sanki onlar sökülmüş hurma kütükleri gibiler."[7] ayetinde olduğu gibi insanın arkasına benzetilerek insan dışındaki varlıkların arkası için de kullanılmıştır. Dübür kelimesinde değinildiği gibi 'acz kelimesinin asıl anlamı gecikme, bir şeyin arkasında ve sonunda gerçekleşmesidir. Daha sonra örfte kudret kelimesinin zıddı olan yetersizlik anlamında kullanıldı."[8] el-İsfahanî bu görüşüyle İbn Fâris'e muhalefet etmektedir. Çünkü İbn Faris'e göre 'acz maddesinin biri zayıflık, diğeri nesnenin arkası anlamına gelen iki kökünün olduğunu düşünmektedir.[9]

Fadl Hasan Abbâs, 'acz kelimesinin gecikme anlamına gelen tek bir kökünün olduğunu, daha sonra istiare yoluyla yetersizlik anlamında kullanıldığını düşünmektedir. Çünkü gecikme/geri kalma ve ihmalkârlık birbirlerinin tamamlayıcısı konumundadır. O, bu düşüncesiyle Râgıb el-İsfahanî'nin görüşünü tercih etmektedir. Bize göre de el-İsfahanî'nin bu görüşü oldukça isabetlidir. Çünkü ihmalkârlık (kusur), gecikmeyi gerektirir. Buna göre kelimenin asıl manası gecikmedir. Daha sonra kelime, bu anlam yerine ihmal etme anlamında kullanılmıştır. Yani İbn Fâris'in dediği gibi kelimenin iki kökü yoktur.

Fadl Hasan Abbâs, mu'cize kelimesinin sonundaki tâ harfinin mübâlağa veya vasfiyyetten isimliğe nakil için olduğunu düşünmektedir.[10] Mübalağadan maksat, 'Allâme ve Nessâbe kelimelerinde olduğu gibi çok âlim olana 'Allâme, nesepleri iyi bilmekle meşhur olan için Nessâbe denildiği gibi manadaki mübâlağa amaçlanmaktadır.[11] Nakilden amaç ise حقيقة, ذبيحة, نطيحة ve كافة kelimelerinde olduğu gibi vasıf olmaktan alınıp isim olarak kullanılmaya başlanmasıdır. Örneğin حقيقة lafzı aslında vasıftır ancak isim olarak kullanılması amacıyla kendisine ta harfi eklendi ve sanki vasıf oluşu unutuldu. Geri kalan kelimelerde de durum aynıdır. Yani

---

5 Râgıb el-İsfahânî, Ebu Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân,* (Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1992), 547.

6 Fadl Hasan Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Amman: Dâru'n-Nefâis, 2009), 11.

7 el-Kamer 54/20.

8 İsfahânî, *el-Müfredât,* 547.

9 Ebü'l-Hüseyin Ahmed el-Kazvinî er-Razî İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa,* (Dâru'l-Fikr, 1979), 4/232.

10 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 20; Fadl Hasan Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'âni'l-Mecîd Dirâsetun fî Târîhi'l-İ'câzi ve Cuhûdi'l-'Ulemâi'l-Akdemiyyîn ve'l-Muhdesîn,* (Amman: Dâru'n-Nefâis, 2016), 11.

11 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 19; Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'âni'l-Mecîd,* 11.

kelimelerdeki "tâ" tâ-i te'nîs değildir. Çünkü هذا اللفظ حقيقة ve هذا كبش ذبيحة ifadeleri kullanılmaktadır.[12]

O, görüşünü kanıtlamak için şunları ifade etmektedir: "Bunu öğrendiğimiz zaman معجزة kelimesindeki tâ harfinin te'nîs için olmadığını kavramış oluruz. Çünkü te'nîs tâsı, eril ve dişil arasındaki farkı göstermek içindir. Ancak معجزة kelimesi böyle değildir. Çünkü معجزة kelimesi Kur'ân kelimesine sıfat olabilmektedir. Yani القران هو الكلام المعجز diyebildiğimiz gibi القران معجزة النبى de diyebiliyoruz."[13] Abbas'ın bu görüşünün isabetli olduğu kanaatindeyiz.

O, mu'cize kelimesinin terim anlamını şöyle açıklamaktadır: "Yüce Allah'ın peygamberlik iddiasında bulunanı tasdik ettiğini gösteren şey veya kendilerine gönderildiği topluluk tasdik etsin diye yüce Allah'ın peygamberliğini iddia eden kişinin davasını güçlendirecek bir şeyle onu teyit etmesidir."[14]

Fadl Hasan Abbâs, mu'cize için birtakım şartlar belirlemiştir. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Mu'cizenin Yüce Allah tarafından gerçekleştirilen bir eylem olması.
- Olağanüstü olması.
- İnsanların benzerini yapmaya güç yetirememesi.
- Söz konusu olağanüstü olayın peygamberlik iddia eden kişinin elinden gerçekleşmesi
- Peygamberin iddia ettiğine uygun olması.
- Sahibini yalanlayacak şekilde olmaması.
- Peygamberin peygamberlik iddiasından sonra olması.[15]

Abbâs, meydan okumayı (tehaddî) mucizenin şartları arasında zikretmemiştir.

Burada açıkça belirtmek gerekir ki Fadl Hasan Abbâs'ın mu'cize kavramı için belirlediği şartlar ile diğer âlimlerin görüşleri paralellik arz etmektedir. Ayrıca bu konuda herhangi bir görüşü de ön plana çıkarmamıştır. Örneğin kendisi, mu'cizenin peygamberi davasında teyit etmek için Allah'tan bir kanıt olduğu düşüncesinde olan İbn Teymiyye ile aynı görüştedir. Nitekim İbn Teymiyye: "Peygamberlerin mu'cizeleri, Yüce Allah'ın kullarına bildirisini içeren, Allah'tan gelen bir takım işaret ve kanıtlardır" ifadelerine yer vermektedir.[16]

Ancak Fadl Hasan Abbâs, mucizenin olağanüstü bir şey olduğunu söylemesiyle İbn Teymiyye'den farklı görüşe sahiptir. Çünkü ona göre olağanüstü olması mu'cizenin şartlarındandır.[17] Ancak İbn Teymiyye mu'cizenin olağanüstü bir şey olmasını şart koşmamaktadır. Bunu şart koşanların görüşünü reddederken *"Söz*

---

12 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 19.
13 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 19.
14 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 20.
15 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 21.
16 Takiyyuddîn Ebü'l-'Abbâs Ahmed Abdulhalim İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, (Riyâd: Edvâü's-Selef, 2000), 1/ 778.
17 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 21.

konusu şartın koşulması durumunda olağanüstü bir eylem yapan herkesin peygamber olması gerekir" demektedir.[18]

Diğer taraftan Fadl Abbâs, mucizenin tanımında Eş'arîlere muhalif olmaktadır. Çünkü eş'arîlere göre mucize meydan okumakla birlikte mu'âraza edilemeyen olağanüstü bir şeydir.[19] Onlar meydan okumanın mucizenin şartlarından olduğu değerlendirmesini yaparken Fadl bunu şart görmemektedir.[20] Ancak olağanüstü olmanın mucize için şart olduğu konusunda Eş'arîlerle görüş birliği içindedir.

el-Bakillânî mucize için bir takım nitelikler ve hükümler belirlemiştir. Bunlar: Sadece Yüce Allah'ın güç yetireceği şeylerden olması, hâriku'l-'âde (olağanüstü) olması, peygamber dışındakilerin izhar edememesi, peygamberin bununla meydan okuması ve peygamber olduğunu iddia etmesidir.[21]

İbn Teymiyye, "Kur'ân mucizesinin dışında Hz. Peygamberin hiçbir mucizesinde tehaddî yaptığı nakledilmemiştir."[22] sözüyle mucize için meydan okumayı şart koşan eş'arîlerin görüşünü reddetmiştir.

İbn Hazm konuyla ilgili şöyle demektedir: "Peygamber kanıtının mucize olması için meydan okunmanın şart koşulması, yalan ve saçma bir iddiadır. Onun doğruluğuna dair ne Kur'ân'da ne de sünnette hiçbir delil söz konusu değildir."[23]

Her ne kadar mucize kelimesi Kur'ân'da doğrudan bu anlamada geçmese de bu kelimeye anlamca yakın kelimeler bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Nu'aym el-Hımsî şöyle demektedir: "Kur'ân-ı Kerîm'de mucize ve i'câz lafızları geçmemektedir. Kur'ân'da âyet, burhân ve sultân lafızları geçmektedir. Bu kelimeler mucize kelimesinin eşanlamlısı/mürâdifi olmadıkları gibi mucize kelimesinden anlaşılan i'câz anlamını içermemektedir. Söz konusu kelimeler ancak mucize kelimesinin manasının bir cüzünü ifade etmektedir. Bu cüz peygamberlik veya ulûhiyyet delili olan bir hadise anlamında delil veya huccet kelimelerini karşılamaktadır."[24]

Bize göre âlimleri mucizenin tanımında ihtilafa sevk eden sebep, mucize kelimesinin sözlük ve terim anlamlarından koparılması ve Allah tarafından bütün insanlığa meydan okumanın söz konusu olduğu Kur'ân ayetlerinin tefsirleriyle ilişkilendirilmesidir. Aslında onlar, mucizenin müddeinin iddiasında doğru olduğuna kesin kanıt ve peygamberliği iddia edenin getirdiği mucizenin beşer gücünün üstünde olduğu konusunda ittifak halindedir. Fakat peygamberin getirdiğinin mucize ile mi

---

18 İbn Teymiyye, 1/129.

19 Celalüddin,es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân,* thk. Şeyh Şu'ayb el-Arnaût, (Müessesetü'r-Risâle, 2008), 645.

20 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 21.

21 Ebubekr Muhammed b. et-Tayyib el-Bakillanî, *el-Beyân,* (Beyrut: el-Mektebetü'ş-Şârkiyye, 1958), 27.

22 İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât,* 1/ 336.

23 Ali b. Ahmed b. Said İbn Hazm, *el-Faslu fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal,* (kahire: Mektebetü'l-Hânecî), 5/ 5.

24 Nu'aym el-Hımsî, *Fikretü İ'câzi'l-Kur'âni mine'l-Bi'seti'n-Nebeviyyeti ila 'Asrıne'l-Hâzır*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 7.

yoksa ayet ile mi isimlendirilmesi konusunda ihtilaf etmektedirler. Hâlbuki iki kelimeden de amaç peygamberin getirdiğinin doğruluğunu ispatlayan delildir.

Mahmud Muhammed Şâkir mucizenin manasını açıklarken: "Bütün insanlığın acizliğini ortaya koyan, insanlığın benzerini getirme gücünü etkisiz kılan, gökteki ve yerdeki hiçbir şeyin aciz bırakamadığı Yüce Allah'ın kudretini gösteren kanıt" ifadelerini kullanmaktadır.[25] Mucizeyle ilgili tanımlar dikkatle incelendiğinde Mahmud Muhammed Şâkir'in tanımının isabetli olduğu söylenebilir.

İ'câzü'l-Kur'ân terimine gelince bununla ilgili Fadl Hasan Abbâs şöyle demektedir: "İ'câzü'l-Kur'ân kavramının manası, insanların benzerini getirmekten aciz olmasıdır. İ'câz kelimesi mastardır, Kur'ân lafzına izafesi ise mastarın failine izafesi kabilindendir. Buna göre kavram, Kur'ân'ın insanların benzerini getirmekten aciz bıraktığı anlamını ifade etmektedir."[26]

1. Fadl Hasan Abbâs'a Göre Kur'ân İ'câzının Çeşitleri

Kur'ân-ı Kerîm'in i'cazı konusunda âlimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Görüş farklılıkları İslam'ın ilk yıllarından itibaren günümüze kadar devam etmiştir. Bir kısım âlimler beyanî i'cazdan söz etmekle yetinirken diğer bir grup âlim buna Kur'ân'ın içeriği ve konularıyla ilgili başka vecihleri de ilave ederek ilmî, gaybî, teşri'î, nefsî ve adedî gibi i'caz türlerinden söz ederler.[27]

İ'câz yönlerinin birden çok olduğunu söyleyenlerin tamamı beyânî i'câzın diğer çeşitler arasında en büyük ve önemli olduğu konusunda hemfikirdirler. Nedeni ise Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir ayetinin beyânî i'câzdan yoksun olmamasıdır. Fakat i'câzın diğer vecihleri Kur'ân'ın her ayetinde yer almaz. Kur'ân'da dağınık bir şekilde yer alırlar.[28]

Ayrıca denilebilir ki ilk dönem belagatcılar gibi modern dönemde de bütün belagatçıların özellikle ele aldığı temel başlık olan i'câz, lafzî olduğu olduğu gibi beyânî olarak ta kendini göstermektedir. Bu bağlamda lafzî i'câzı Cürcânî ile özdeşleşen nazm (sözdizimi) ile ifade etmektedirler. Bunu da cümle ögelerinin dizilişinin bağlam esas alınarak ele alındığı ve kuramdan ziyade uygulamaya dönük bir sistem olduğu söylenmektedir.[29]

2. Fadl Hasan Abbâs'ın Kur'ân İ'câzının Yönlerini Açıklama Metodu

Fadl Hasan Abbâs'ın Kur'ân'ın i'câzı yönlerine dair çalışması tehaddî ayetlerini incelemeye dayanmaktadır. Söz konusu tehaddî ayetleri şunlardır:

---

25 Mahmud Muhammed Şâkir, *Medâhilü İ'câzi'l-Kur'ân,* (Mısır: Matba'atü'l-Medenî, 2002), 18.

26 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 27.

27 Salâh Abdulfettâh el-Hâlidî, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî ve Delâilü Masdarihi'r-Rabbânî,* (Dâru 'Ammâr), 105.

28 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 28.

29 Yusuf Akçakoca, *Arap Dili Sözdiziminin Anlambilim Boyutu –Cümle Ögeleri, Kurgu ve Anlam-*, (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019), 69.

Birincisi Tûr sûresi 34. Ayetidir. فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ "Eğer doğru sözlü iseler onun benzeri bir söz getirsinler."[30]

İkincisi Hûd sûresi 13. Ayetidir. اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ "Yoksa "Kur'an'ı kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız Allah'tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da, siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin!" [31]

Üçüncüsü Yûnus sûrei 38. Ayetidir. اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ "Yoksa "Onu Muhammed uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer iddianızda doğru iseniz, o zaman onun benzeri bir sûre de siz getirin bakalım; Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardımınıza çağırın!"[32]

Dördüncüsü ise Bakara sûresinin 23-24 ayetleridir. وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ. "Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz! Bunu yapamazsanız -ki asla yapamayacaksınız- yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının; o, inkârcılar için hazırlanmıştır." [33]

Fadl Hasan Abbâs Kur'ân-ı Kerim'in i'câz yönünü açıklamak için bu ayetleri inceleyerek birçok sonuca ulaşmıştır. Konuyla ilgili açıklamaları şöyledir: "Aralarındaki uyum ve ihtilaf yönlerini görmek için insanlara meydan okuma aşamaların incelediğimizde aşağıdaki neticeleri görürüz:

- Söz konusu aşamaların hepsi var gücüyle meydan okumayı ilan etmektedir.
- İlk üç aşamayı ele alan ayetler Mekke'de inmiştir. Birinci ayet Tûr sûresinde, ikinci ayet Hûd sûresinde, üçüncü ayet ise Yûnus sûresinde yer almaktadır. Bu üç sûrede ittifakla mekkîdirler. Dördüncü ayet ise Bakara sûresinde yer almaktadır. Bakara sûresi ise ittifakla medenî bir sûredir.
- İlk üç aşamada hitap Araplara yöneliktir. Çünkü söz konusu üç sûrede kendilerine meydan okunanlar Araplardır. Dördüncü aşamada ise bütün insanlığa hitap edilmiştir. Ayetlerin bağlamları bunu açıkça göstermektedir. Bu ayetler aşağıda yer alan Bakara sûresinin 21-23. Ayetleridir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ. الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ فِرَاشاً وَالسَّمَاء بِنَاء وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاء مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقاً لَّكُمْ فَلاَ تَجْعَلُواْ لِلّهِ أَندَاداً وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ. وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِن مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءكُم مِّن دُونِ اللّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ.

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan rabbinize kulluk edin ki takvâya eresiniz. Rabbiniz ki, sizin için yeri döşek, göğü bina kılmıştır; gökten su indirmiş, bununla sizin için rızık olarak çeşitli ürünler çıkarmıştır; artık siz de bile bile O'na eş

---

30 et-Tûr, 52/34.
31 el-Hûd, 11/13.
32 el-Yûnus, 11/38.
33 el-Bakara, 2/23-24.

ve ortaklar koşmayın. Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!"[34]

- İlk üç aşama üslup açısından dördüncü aşamadan farklıdır. Şöyle ki: Birinci aşamada üslup فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ , ikincisinde قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ , üçüncüsünde قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ şeklindedir. Dördüncü aşama ise فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِن مِثْلِهِ şeklindedir. Yani مِن kelimesi sadece dördüncü aşamada zikredilmiştir. Ayrıca ilk üç aşama ile dördüncü aşama arasında iniş, bağlam/siyak ve üslup açısından da farklılık söz konusudur. Bu farklılıklar i'câz yönleri konusundaki iki görüşten birisini tercih etmeyi veya tayin etmeyi göstermektedir.[35]
- İlk üç aşamada hitap Araplara yöneliktir. Beyan yeteneği Arapların sermayesidir. Belâgat ise fıtratlarında vardır. Dördüncü aşamada ise Arap ve Arap olmayanlar olmak üzere bütün insanlığa hitap edilmektedir. İlk üç aşamada مِن kelimesi bulunmazken dördüncü aşamada teb'îz anlamını ifade eden مِن kelimesi yer almaktadır. Bunun anlamı ise son aşamada bütün insanlığa meydan okunmaktadır. Bütün insanlara sadece beyan ile meydan okunması makul değildir. Dördüncü aşamadaki meydan okunma muhataplar genel olduğu gibi genel bir meydan okumadır. Meydan okumanın bu aşamalarını inceledikten sonra i'câz yönlerinin çeşitli olduğunu ve Kur'ân'ın beyanı, yasaması ve içerdiği ilmi ve kozmik gerçekleri açısından mu'ciz olduğunu emin bir şekilde belirleriz."[36]

3. Fadl Hasan Abbâs'ın Bazı İ'câz Çeşitlerine Karşı Tutumu

Konuyla alakalı olarak Fadl Hasan Abbâs şöyle demektedir: "Kur'ân-ı Kerîm'in, i'câz kelimesinin bütün kapsadıklarıyla ve Kur'ân-ı Kerim'in içerdiği farklı bütün alanlarıyla mucize olduğunu inanmaktayız. Ancak bununla birlikte ele alınıp bahsedilmeye layık i'câz vecihlerini belirlemenin gerekli olduğunu düşünmekteyiz."[37] Bu ifadeler onun i'câz çeşitlerinin çokluğunu söylemesiyle birlikte bu konuda düzensiz genişliğe de razı olmadığını göstermektedir. Şimdi ise onun Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı i'câz türlerine karşı tutumunu kısaca açıklamaya gayret edeceğiz.

3.1. Beyânî İ'câza Karşı Tutumu

Fadl Hasan Abbâs, beyânî i'câzı istisnasız Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz çeşitleri arasında en önemlisi olarak görmektedir. Nitekim kendisi: "Kur'ân i'câzının vecihlerinin en büyüğü beyânî i'câzdır. Çünkü beyânî i'câz bütün Kur'ân-ı Kerîm'i düzenlemektedir."[38] ifadelerine yer vermektedir.

---

34 el-Bakara, 2/21-23.

35 İki görüşten amaç: Kur'ân'ın sadece beyanı açısından mu'ciz olduğu ile Kur'ân'ın i'câz yönünün birden çok olduğu görüşleridir. Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 28.

36 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 31-32.

37 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 151.

38 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 155.

O, beyânî i'câzı "bir açıdan Kur'ân kelimelerinin yer aldıkları cümlelerdeki dizimi, diğer bir açıdan bu kelimelerin seçimi ve cümle ve ayetlerin sûredeki dizimi"[39] şeklinde tanımlamaktadır. Bu demektir ki Fadl Hasan Abbâs'a göre beyânî i'câz üç esasa dayanmaktadır. Bunlar; Kur'ân harflerinin seçimi, söz konusu kelimelerin cümlelerdeki dizimi ve bu cümlelerin sûre içindeki dizimi. Öyleyse beyânî i'câz bir açıdan Kur'ân kelimeleri, başka bir açıdan Kur'ân cümlelerinin dizimi ve üçüncü bir açıdan cümlelerin sûre içindeki dizimi ile bağlantılıdır.

Fadl Abbâs, beyânî i'câzın sadece Araplara özgü olmadığını düşünmektedir. Bununla ilgili şöyle demektedir: "Beyânî i'câz ancak Kur'ân'ın özüne ve nazmındaki cevhere rücu ettikçe, yaşam ve yaşayanlar var olduğu sürece indiği günden itibaren Arap olan ve Arap olmayan bütün insanlığın kitabı olduğuna göre söz konusu nazmın sadece Araplara özgü olması makul değildir. Ancak bu konuda hataya düşenler olmuştur. Çünkü onlar beyânî i'câzı duyguları okşayan ve gönle hoş gelen tablodan konuşmak sandılar."[40]

Onun bir diğer ifadesi şöyledir: "Açıkladığımız gibi fikrî ve psikolojik olmak üzere nazmın iki yönü söz konusudur. Bu nedenle beyânî i'câzın sadece Araplara özgü olduğunu söylemek delilsiz doğru kabul edilebilir olsa bile elden geçirmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu konuya daha önce dikkat çeken kimseyi görmedim."[41]

Onun bu sözleri izaha muhtaçtır. O, beyânî i'câzın sadece Araplara özgü olmadığını düşünmektedir. Bu konudaki delili ise beyânî i'câzın nazım düşüncesine dayanmasıdır. Nazımdan amaç düşünceyi dolduran ve gönlün içinde gezen manevi yöndür. Nazım fikrî ve psikolojik manaları açıklamayı hedeflediğine göre Araplar için mucize olduğu gibi kendisi için de mucize olsun diye bu manaları Arap olmayanlar (acem) için açıklanabileceği anlamına gelmektedir.

Fadl Abbâs, bu konuda şu sözleriyle bir örnek vermektedir: "Arap وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ ayetinde iktisadî bir durumdan ötürü فِي kelimesinin مِن kelimesine tercih edildiğini kavrıyorsa Arap olmayanın da Kur'ân'ın manası kendisine açıklanınca bunu kavrayacaktır. Söz konusu iktisadî durum, rızıklarının sermayeden değil malların ürettiklerinden olmasının gerekliliğidir."[42]

Onun bu sözü birkaç sebepten dolayı tartışmaya açıktır. Bu sebeplerden bazıları şunlardır:

Birincisi: Arap olmayanın meydan okunanların kapsamına girmesi ile beyânî i'câz hakkında teyit edilmiş bir şey olması arasında fark vardır. Tehaddîye gelince o Kur'ân-ı Kerîm'in beyanının benzerini getirmeye güç yetireceğini iddia eden herkese verilen bir cevaptan başka bir şey değildir. İstediklerini elde etmeden dönmeleri için Kur'ân kendilerine meydan okudu. Beyânî i'câzı Arap olmayanlar hakkında teyit

---

39 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 155.
40 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 155.
41 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 156.
42 Abbâs, *İ'câzü'l-Kur'ân*, 156.

edilmiş bir şey olması ise bu akl-ı selîmin gereklerindendir. Dilde mahir Arap, Kur'ân'ın benzerini getirmekten aciz olduğuna göre Arap olmayanın bundan aciz olması da şüphesizdir. Yüce Allah*: "*De ki! Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."[43] buyurmaktadır. Ayetin ifade ettiği gibi bütün insanlar ve cinler Kur'an'ın benzerini getirmekten acizdirler.

İkincisi: Kur'ân-ı Kerîm'in manasını Arap olmayan için açıklamak, beyânî i'câzın yurdu kabul edilen Kur'ân-ı Kerîm'in nazmından tamamen farklıdır. Çünkü Arap olmayan için Kur'ân ayetinden murat manayı tefsir ettiğimizde lafızların ifade ettiği mana üzerinde durmaktayız. Söz konusu manayı ifade eden lafızların nazmındaki Kur'ân'ın izlediği metot üzerinde durmayız. Çünkü Arap olmayan bunu kavrayamaz.

Üçüncüsü: Kur'ân'ın mu'ciz olması Yüce Allah'ın kendilerine meydan okuması açısından değil, Kur'ân'ın Allah katından olduğuna kanıt olması açısından beyânî i'câzı Arap olmayana sunarız. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, kendisinin Allah'ın katından olduğunu gösteren mana ve yasamalar içermektedir.

Dördüncüsü: Fadl Abbâs'ın Arap olmayanın, وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ ayetinde فِي kelimesinin مِن kelimesine tercih edilmesinin sırrını anlayacağına dair iddiası, Kur'ân'ın beyanının benzerini getirmekle Arap olmayana meydan okumasından tamamen farklı bir şeydir.

Hülâsa, Kur'ân ayetlerinden çıkardığımız manaları tefsir mahiyetinde Arap olmayana sunabiliyor olmamız ve Arapça bilmeyenlere manalarını açıklayabiliyor olmamız konusunda Fadl Abbâs ile hemfikiriz. Ancak Arap ile Arap olmayanın Kur'ân-ı Kerîm'in nazmına vakıf olma açısından eşit oldukları veya Arap olmayana Kur'ân'ın Allah'ın kelamı ve peygamberin mucizesi olduğunu ispatlayan ilmî veya teşri'î ya da başka delilleri sunabileceğimiz gibi Kur'an'ın Arap olmayana da meydan okuduğu konusunda kendisi gibi düşünmemekteyiz.[44]

3.2. İlmî İ'câza Karşı Tutumu

Fadl Hasan Abbâs, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı kitabında ilmî i'câz konusunu açıklarken ilmî i'câzı reddeden ve destekleyenlerin sözlerine değinmiş, sonrasında reddedenlerin delillerini tartışmış ve müfessirin bağlı kalacağı bir takım şartlar doğrultusunda ilmî i'câzın olabileceği görüşünü tercih etmiştir.[45]

Burada ilmî i'câzı reddedenlerin veya destekleyenlerin kanıtlarını zikretmek veya tartışmaktan daha önemlisi onun ilmî tefsir ile ilmî i'câzı mezcetmiş olmasıdır. O, ilmî tefsire karşı çıkan veya kabul edenlerden söz etmiş ve ilmî tefsiri caiz gören görüşü tercih etmiştir.[46]

---

43 el-İsrâ, 17/88.

44 Muhammed Zerzûr Adnân, *Medhal ilâ Tefsîri'l-Kur'âni ve Beyâni İ'câzih,* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1981), 253.

45 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 237-262.

46 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 259.

Aslında ilmî i'câz ile ilmî tefsir konusu arasında geniş bir fark söz konusudur. İlmî tefsir çağın gerektirdiği ve ilmî konulardan söz eden birçok Kur'ân ayetinin gerekli kıldığı bir zorunluluktur. Söz konusu ayetleri hiçbir şekilde ayet bağlamlarının gerektirdiği ve tam olarak Arap diline uyacak şekilde bilimin verilerinden uzak ve Hz. Peygamber'den gelen sahih sünnet ile çelişen bir anlam ile tefsir edemeyiz.[47] Diğer taraftan ilmî tefsir kabul edilmeye ve reddedilmeye elverişli müfessirlerin görüşlerinden bir görüş olarak kalır. Bu konuda âlimlerin mezhep ve görüşleri söz konusudur.[48] Ancak bunlar çalışmamızın amaçları dışında olduğundan zikredilmeyecektir.

İlmî i'câz konusuna gelince o tamamen farklı bir meseledir. Bu konu iki yönden değerlendirilen bir konudur. Birincisi Kur'ân-ı Kerîm'in ilmî sabit gerçeklerle çelişmemesidir. Bu yön hiç kimse tarafından inkâr edilmemektedir. Hatta ilmî tefsire karşı çıkanlar bile bu yönü tam olarak desteklerler. Bu yön, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Allah'ın şüphe söz konusu olmayan kitabı olduğunu tam olarak ortaya koymaktadır. Nitekim Fehd b. Abdurrahmân er-Rûmî şöyle demektedir*:* "İlmî tefsiri destekleyenlerin ve karşı çıkanların hepsi istisnasız Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir ilmî hakikatle çelişmediğini itiraf ederler. Bunu duygusal davrandıklarından söylememişlerdir. Ayrıca bu gerçeği sadece Kur'ân'a inananlar söylememiştir. Kur'ân'ın hasımları da Kur'ân'dan birçok ayeti ele alıp inceledikten sonra bu itirafta bulunmuşlardır."[49] İkincisi i'câz teriminin ilim kelimesine eklenerek el-i'câzü'l-'ilmî teriminin doğmasıdır. Burada da destekleyenler ile karşı çıkanlar arasında ihtilaf söz konusudur. Bu konuda âlimler önce mucize kelimesinin sınırlarına ve sözlükte ifade ettiği manalara bakarak mucize ile tehaddîyi bir araya getirdiler. Bu nedenle aralarında isim verme konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Oysaki onlar işin özünde Kur'ân-ı Kerim'in birçok ilmî meseleye modern bilimden önce işaret ettiği ve Kur'ân'ın ilmî hakikatlerle çelişmediği ve asla çelişmeyeceği konularında hemfikirdirler.

el-İ'câzü'l-'ilmî teriminin Fadl Hasan Abbâs'a göre açıklığa kavuşmadığını düşünmekteyiz. Nedeni ise ona göre el-i'câzü'l-ilmî terimi ile et-tefsîrü'l-'ilmî terimi arasında ayırımın söz konusu olmamasıdır.[50] Burada Fadl Hasan Abbâs'ın Mahmud Muhammed Şâkir ile yaptığı tartışmaya kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Fadl Abbâs şöyle demektedir: "Değinip tartışılması yapılmaya değer bir konu kaldı. Söz konusu konu, Mahmud Muhammed Şâkir'den naklettiğimiz mevzudur. Nitekim kendisi Kur'ân-ı Kerîm'in bazı ilmî hakikatlere işaret ettiğini inkâr etmemekle beraber söz konusu işaretin i'câz yönlerinden ve meydan okuduğu

---

47 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 260.

48 Abdusselâm Hamdân *el-Levh, el-İ'câzü'l-'İlmî fi'l-Kur'âni'l-Kerim,* (Gazze: Âfâkun li't-Tab'i ve'n-Neşr, 2002), 109-165.

49 Fehd b. Abdurrahmân b. Süleyman er-Rûmî, *Dirâsât fî 'Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Mektebetü'l-Melik-i Fehdi'l-Vataniyye, 2005), 321.

50 Abdullah Hammâd Abdullah el-'Avâyisa, *el-Belâğatu'l-Kur'âniyye 'İnde'l-'Allâme Üstâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Eseruhâ fi'l-İ'câzi ve't-Tefsîri,* (Amman: Câmi'atu 'Ulûmi'l-İslâmiyye, ts.), 88

konulardan olmasını kabul etmemektedir. Kendisi meydan okumanın sadece beyan yönüyle olduğunu düşünmektedir. Ona göre ayetlerdeki söz konusu ilmî gerçeklerin, sadece peygamberin peygamberlik davasındaki doğruluğunu ve Kur'ân'ın Allah'ın katından olduğunu göstermektedir."[51]

Fadl Abbâs ile Mahmud Muhammed Şâkir arasındaki tartışmaya değinmeden önce Mahmud Muhammed Şâkir'in sözlerini nakletmemiz gerekmektedir. O, اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ gibi ayetler bağlamında tehaddîden kastedilenin ne olduğundan söz etmekte ve şöyle demektedir: "Söz konusu tehaddî sadece Kur'ân'ın lafzı, nazmı ve beyânı iledir. Bunların dışında başka bir şeyle tehaddî olmamıştır. Gizli gaypten haber vermesi, doğrulanan gaybî konulara değinmesi, Arap muhataplarının kendi bilgileriyle idrak etmediği bilgileri vermesi, nazım ve beyanla ilişkisi olmayan meanî özellikleri tehaddî değildir."[52] Görüldüğü gibi Mahmud Muhammed Şâkir, tehaddînin sadece Kur'ân'ın lafzı, nazmı ve beyânı ile olduğunu, bunların dışında başka bir şeyle olmadığını düşünmektedir.

Fadl Hasan Abbâs ise şöyle demektedir: "Konuyu tartışmamız iki açıdan gerçekleşmiştir. Birincisi tehaddîden maksat, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Allah katından olduğunu ve Hz. Muhammed'in onun resûlü olduğunu ispat etmektir. Kur'ân'daki ilmî gerçekler ve diğer unsurlar – Mahmud Muhammed Şâkir'in de düşündüğü gibi- aynı amacı göstermektedir. Zaten i'câz bunun ta kendisidir. İkincisi tehaddînin aşamalarını incelediğimizde bazılarının sadece Araplara hitap ettiğini, son aşamanın ise bütün insanlığa hitap olduğunu müşahede etmekteyiz. Şayet tehaddînin bütün aşamaları sadece Araplara hitap olsaydı Mahmud Şâkir'in görüşü kabule şayan olurdu."[53]

Doğrusu Fadl Abbâs'ın bu değerlendirmesine birkaç sebeple katılmamız mümkün değildir. Zira tehaddîden amaç sadece Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'ın kitabı olduğuna kanıt olması değildir. Tehaddî Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir beşerin gücünün dâhilinde olmadığını ve böylece mu'ciz olduğunu göstermektedir. Buna göre – Mahmud Şâkir'in düşündüğü gibi- i'câz, Yüce Allah'ın sadece beyân açısından muhataplara meydan okuması açısından gelmiştir. Kendisi sadece Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz çeşitlerinden biri olarak adlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Sadece ilmî i'câz, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Allah'ın kitabı olduğunu gösteriyorsa Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağını gösteren ilmî deliller adını alması isabetli olacaktır.

İkincisi: Fadl Hasan Abbâs'ın tehaddî ayetlerini incelemesi ilmî i'câzın bu isimle adlandırılmasının doğruluğuna dair kesin bir delil olamaz. Nitekim "Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphedeyseniz, haydi onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın

---

51 Abbas, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 258.

52 Mâlik b. Nebî, *ez-Zâhiretü'l-Kur'âniyye, Mukaddimetü'ş-Şeyh Mahmûd Muhammed Şâkir*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1987), 25.

53 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 258.

(ve bunu ispat edin)."[54] meâlindeki ayet bütün insanlığa hitap olmasına rağmen hiç kimsenin Kur'ân'ın benzerinden bir sûreyi getirmeye güç yetiremeyeceğini gerektirmektedir. Fadl Abbâs'ın bu ayetin bütün insanlığa i'câzın bütün çeşitleriyle meydan okuduğunu düşünmesi, Kur'ân'ın i'câzı konusunun iptalini gerektirmektedir. Çünkü bugün yaşadığımız gerçek önemli bir hızla ilmî hakikatleri keşfetmeyi müşahede etmektedir. Bu durum beşerin Kur'ân'ın kendilerine meydan okuduğu şeyi yapabilecekleri anlamına gelir ki bu durum kelami anlamda imkânsızdır.

Diğer taraftan ayetteki bir sûre ifadesi, Kur'ân-ı Kerim'in ilmî keşif veya güçlerinin dışında olan gaybî bilgilere ulaşmak ile değil söz ile kendilerine meydan okuduğunu göstermektedir. Ayrıca bu ayetten sonra gelen ayet, Kur'ân-ı Kerim'in bütün insanlığın Kur'ân'ın benzerinden bir sûreyi getirmekten aciz olduklarını açıkça göstermektedir. Sonraki ayette Yüce Allah: "Eğer yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır."[55] buyurmaktadır. Söz konusu ayet bu acizliğin sonsuza kadar devam edeceğini de ifade etmektedir. Bu durum ilmî i'câz yönüne uymamaktadır.

Esasen burada Mahmud Şâkir'in görüşünün doğru olduğunu düşünmekteyiz. Tehaddî ayetlerinin incelenmesi ve Kur'ân'ın kaynağının Allah olduğuna delil olması açısından değil ancak Kur'ân-ı Kerîm'in ilmî gerçeklerle çatışmadığı ve söz konusu ilmi hakikatlere Kur'ân'ın modern bilimden önce işaret etmesi açısından Kur'ân'ın ilmî i'câzı teriminin kullanılabileceğini düşünmekteyiz. Tehaddî ayetleri grubuna katmadan söz konusu terimin mecazen kullanılmasında bir beis görmemekteyiz.

Kısacası Fadl Hasan Abbâs, ilmî i'câzın Kur'ân'ın Allah katından olduğunun delili olduğunu ve ilmî i'câzın tehaddî ayetlerini kapsadığını düşünmektedir. Ayrıca kendisi ilmî tefsir ile ilmî i'câz arasında önemli bir ayrım gözetmeden ikisini karıştırmıştır.

3.3. Teşrî'î İ'câza Karşı Tutumu

Teşrî'î i'câz, Kur'ân-ı Kerîm'in içerdiği aile, toplum ve uluslararası ilişkilerle ilgili hükümlerdir. Bu alanda Kur'ân eşsizdir, öncesindeki bir şeriat kendisini geçmediği gibi sonrasındaki hiçbir hukuk onun ulaştığına yetişmemiştir.[56]

Teşrî'î i'câz, bu Kur'ân'ın Allah'ın dışında biri tarafından uydurulmuş olmadığına, getirdiği yasa ve hükümlerin Yüce Allah'ın insanlara verdiği fıtrata uygun olduğuna dair kesin delillerdendir. Fadl Abbâs, konuyla alakalı şöyle demektedir: "Doğrusu Kur'ân'ın beyânı ve yasamaları birbirinden ayrılmazlar. Kur'ân beyânı itibariyle mucize olduğuna göre teşrî'î (yasaması) itibariyle de mucize olduğunu

---

54 el-Bakara, 2/23.

55 el-Bakara, 2/24.

56 Muhammed Ebû Zehra, Şerî'atü'l-Kur'âni min Delâili İ'câzih, *Silsiletü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye,* (Eylül 1961), 31/10.

bilmemiz gerekmektedir."[57] O, zekât, kölelik, İslam'daki miras nizamı ve talak gibi Kur'ân'ın bazı yasama konularını incelemiştir.

Kur'an'ı Kerîm'in yasaları, belirlediği hükümlerdeki adaletsizlik ve eksiklik niteliği taşıyan beşeri yasalardan ayrılmasının başta akl-ı selîme ve insan fıtratına uygun olması, Kur'ân'ın her şeyi en iyi bilen ve açıklayan Yüce Allah katından indiğinin bir kanıtı olması açısından i'câz türlerinden kabul edilmektedir.

3.4. Gaybî İ'câza Karşı Tutumu

Gaybî i'câz, i'câz türlerinden biridir. Bunun bir kısmını Kur'ân'daki kıssalar oluştururken diğer ikinci kısmını gelecekte gerçekleşecek olanlardan söz eden haberler oluşturmaktadır.[58]

Geçmişte gerçekleşmiş gaybî bir olayın ve bununla ilgili bildirilen kıssaların mu'cize oluşunun nedeni şudur: Hz. Peygamber (s.a.v) okumayı ve yazmayı bilmeyen/ümmî biri olarak yetişti. Ehl-i kitap arasında yetişmediğinden öğrenerek onlarla ilgili bilgi edindiği de düşünülemez. Ayrıca kendi milleti de ümmî bir toplumdu. Fıtrat, beyan ve şiir, beliğ kelam, kelimeler ve manalarla zevk almakla duygularını keskinleştirmenin dışında hiçbir şekilde kendilerinde ilim hâkim unsur değildi. [59]

Kur'ân-ı Kerim'deki haberlerin bir kısmı ehl-i kitaptan, diğer bir kısmı da ehl-i kitabın dışındaki topluluktan söz etmektedir. Ehl-i kitapla ilgili verdiği haberlerin bir kısmı ehl-i kitabın bile bilmediği haberlerdir. Diğer bir kısmı ise ehl-i kitabın gerçeğinden farklı bildikleri haberlerdir. Bu haberler sayesinde Kur'ân, onların bilgilerini düzeltmiştir. Doğru olan hakikati kendilerine bildirmiş ve kendilerine doğru yönü göstermiştir. Ehl-i kitabın dışındaki topluluklardan söz eden haberlerin bir kısmı önceki Araplardan diğer bir kısmı ise Arapların dışındaki topluluklardan bahsetmiştir. Araplar haberlerde verilen bilgilerin çoğunu sadece Kur'ân-ı Kerim'den duymuşlardı. Onlara verilen bilgilerin az bir kısmı ise sağlam bilmedikleri bilgilerdi. Böylece Kur'ân-ı Kerîm bütün bu haberlerde bize doğruları bildirmiştir. Yüce Allah Hz. Nûh'un (a.s) kıssasını açıkladıktan sonra "Ey peygamber! İşte bu anlatılanlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin! Sabret, çünkü iyi son günahtan sakınanlarındır."[60] Buyurdu.[61]

Gaybî i'câz, Kur'ân'ın haber verdiği gibi geçmişte gerçekleşen haberlerden daha çok geleceğin gaybından haber vermesinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Fadl Abbas, bu ümmetin hayırla ve zaferle dolu bir geçmişinden sonra aramızda umudun ruhunu yayan Kur'ân'ın ayetleri sayesinde bu yönde eşsiz örnekler sergilemiştir. Buna örnek olarak: "İkinci bozgunculuğun zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine mescide (Beyt-i Makdis'e) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi

---

57 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 281.
58 Ebû Zehra, *el-Mu'cizetü'l-Kübrâ el-Kur'ân*, (Dâru'l-Fikri'l-'Arabî), 363.
59 Ebû Zehra, *el-Mu'cizetü'l-Kübrâ,* 363.
60 el-Hûd, 11/49.
61 Abbâs, İ'câzu'l-Kur'ân, 32

yerle bir etsinler diye (üzerinize yine düşmanlarınızı gönderdik.)"[62] mealindeki ayeti verebiliriz. Bu ayetle ilgili o şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Söz konusu ayetin tefsirinde tercihimiz şöyledir: Âyette yer alan ikinci bozgunculuktan amaç, bugün yaşadığımız gerçeğin dışında başka bir şey değildir. Çünkü söz konusu ayet bir devlete sahip olan Yahudilerden söz etmektedir. Tarih, Müslümanların varlık dönemlerinde bugün görülen Yahudi devletinin dışında bir devletten söz etmemektedir. Artık onların temelleri çökmeli, yüzleri kötüleşmeli, Mescid-i Aksâ'ya girmeliyiz ve ele geçirdiklerimizi yerle bir etmeliyiz"[63]

Fadl Hasan Abbâs, gaybî i'câzı, Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz çeşitlerinden biri olarak görmektedir.

3.5. Nefsî ve Rûhî İ'caza Karşı Tutumu

Kur'ân-ı Kerîm, insanın doğasını şekillendiren, nefsin farklı durumlarını nitelendiren, sapmasının ve hastalanmasının nedenlerini, terbiye ve tedavi yollarını açıklayan birçok ayetleri içermektedir. Doğrusu Yüce Allah'ın insanın hidayeti, insanı yönlendirmesi, terbiye etmesi ve talimi için indirdiği bir kitapta bunlar doğal şeylerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de insanla ilgili varit olan söz konusu ayetler, insanın kendisini ve farklı özelliklerini tanıması, kendisini arındırıp eğitmesi için sağlam metoda yönlendirme alanında rehber edindiği öğretiler mesabesindedir.[64]

Kur'ân-ı Kerîm, bütün yönlerini kapsayarak, bütün ihtiyaçlarını dikkate alarak ve güçlü-zayıf yönlerine işaret ederek insanın kişiliğinden söz etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in bunlara değinmesi, nefsî i'câz diye bilinen Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz göstergelerinden biridir.

Kur'ân-ı Kerîm'in insanda etki etmesine gelince konunun bu yönüne ilk işaret eden kişi el-Hattâbî'dir. Onun konuyla ilgili ifadeleri şöyledir: "Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzında insanların ihmal ettiği bir vecih söz konusudur. Aslında istisnalar hariç bu vechi herkes bilmektedir. Söz konusu vecih Kur'ân-ı Kerîm'in gönüllere dokunuşu ve etkisidir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in dışında gerek manzum gerekse mensur olsun işitildiğinde bir yandan lezzeti ve tatlılığı gönle ulaşan diğer bir yandan korku veren bir söz işitemezsiniz."[65] Gönül Kur'ân-ı Kerîm ile huzur bulur. Payını alınca da korkarak kalp çarpıntısı ve endişe yaşayarak bir korku kuşatır kendisini. Korkudan tüyleri diken diken olur. Artık kalp rahatsız olmaya başlar. Böyle kişi ile kökleşmiş inançları arasına girmeye başlar.

Nefsî i'câzın iki yönünü görmekteyiz. Birincisi Kur'ân-ı Kerîm'in insanın kişiliği hakkında konuşmasından ibaret olan haricî yönü, diğeri de Kur'ân-ı Kerîm'in insanın kişiliğinde oluşturduğu etkiden ibaret olan dâhilî yönü. Nitekim Salâh al-Hâlidî şunları ifade etmektedir: "Nefsî i'câzın iki yönü vardır. Birincisi Kur'ân-ı Kerîm'in

---

62 el-İsrâ, 17/7.

63 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 324.

64 Muhammed Osmân Necâtî, *el-Kur'ân ve 'İlmü'n-Nefs*, (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2001), 23.

65 el-Cürcânî, er-Rummânî, el-Hattâbî, *Selâsü Resâil fî İ'câzi'l-Kur'ân,* Tahkîk: Muhammed Halefullâh Ahmed–Muhammed Zağlûl Selâm, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1976), 70.

insanın kişiliğinden söz etmesi, niteliklerini açıklaması, analiz etmesi ve gizli saklısını ortaya koyması yönüdür. İkincisi ise Kur'ân-ı Kerîm'in ister Mü'min ister Kâfir olsun insan psikolojisine tesir etmesidir."[66]

Fadl Hasan Abbâs söz konusu iki yönü birbirinden ayırarak her birini Kur'ân-ı Kerîm'in bağımsız i'câz çeşidi olarak değerlendirmiştir. Bu düşünceyle birinci kısmı nefsî i'câz, ikinci kısma rûhî i'câz olarak görmektedir. Nitekim kendisi nefsî i'câzı şöyle tanımlamaktadır: "Nefsî i'câz, insanların sınıflarından, konumlarından, duygularından, onları sevindiren ve üzen, gizli saklılarından ve güdülerinden söz eden ayetlerde gördüklerimizdir."[67] O, rûhî i'câzla ilgili şöyle demektedir: "Rûhî i'câz Kur'ân'ın insanlarda oluşturduğu heybet, tatlılık, istek ve korku etkisidir. Kur'ân-ı Kerim'in oluşturduğu etki gibi etki oluşturan hiçbir kitap evrende söz konusu değildir. Hatta Kur'ân-ı Kerîm'in manasını idrak etmeyenler ve lafızlarını anlamayanlar bile Kur'ân-ı Kerîm'den etkileniyorlar."[68]

Fadl Hasan Abbâs'ın rûhî i'câzı beyânî i'cazdan ayırmadığını, aksine rûhî i'câzı beyânî i'câzın sonucu kıldığını burada belirtmemiz gerekir. Doğrusu bu değerlendirme, kendisinin ortaya koyduğu ince bir nüktedir. Çünkü Kur'ân'da insanlar üzerinde açık bir etki oluşturan harika sır, beyânın beyanına aittir. Bununla ilgili Fadl'ın ifadeleri şöyledir: "İ'câz çeşitlerinden saydığımız rûhî i'câz, Kur'ân-ı Kerîm'in beyânî yönünden, üstün üslubundan ve eşsiz nazımdan kaynaklanmaktadır. Bu durum ruhî i'câz için geçerli olduğu gibi nefsî i'câz için de geçerlidir. Söz konusu iki i'câz türü de Kur'ân-ı Kerîm'in harflerinin seslerinde, kelimelerindeki düzeninde ve kelimelerin cümlelerindeki nazmında şekillenen beyânî yönünden kaynaklanmaktadır."[69]

3.6. Adedî İ'câza Karşı Tutumu

Adedî i'câz, Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerini, ayetlerini, kelimelerini ve harflerini özel bağlantılarla uyumlu sayılarla i'câzını ispatlamaktır.[70] el-Bakillânî, rakamların uyumunu Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzıyla ilişkilendiren ilk şahsiyetlerdendir. Nitekim el-Bakillanî i'câz çeşitlerinden söz ederken Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzının üç yönünün olduğuna değinir. Bunları gaypten haber vermek, Hz. Peygamberin ümmî oluşu ve Kur'ân-ı Kerîm'in eşsiz nazmı şeklinde sıralar.[71]

el-Bakillânî daha sonra eşsiz nazmın Kur'ân-ı Kerîm'deki konularını detaylarıyla açıklamaya başlar. Kur'ân'ın adedî i'câzı düşüncesine bir işaret olarak görülen dokuzuncu mananın da aralarında yer aldığı birçok mana zikreder. Konuyla ilgili sözleri şöyledir: "Arap dilcilerinin taksim edip vecihlerini üzerine inşa ettiklerine

---

66 Salâh Abdulfettâh el-Hâlidî, *el-Beyân fî İ'câzi'l-Kur'ân*, (Amman: Dâru 'Ammâr, 1992), 334.

67 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 33.

68 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 331.

69 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 335.

70 Cibrîl Linda Türkî, *Nazariyetü'l-İ'câzi'l-'Adedî*, (Amman: Dâru'l-Me'mûn, 2011), 34.

71 Ebubekr Muhammed b. et-Tayyib el-Bakillanî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, Tahkîk: Ahmed Sakar, (Mısır: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 48.

göre söz konusu harfler birkaç kısımdırlar. Yaptıkları taksimattan birisi harflerin mehmûs (söylenirken ses telleri oynamayan harfler) ve mechûr (söylenirken ses telleri oynayan harfler) olmak üzere ayrılmasıdır. Mehmûs harfler; ح ه خ ك ش ث ف ت ص س olmak üzere on harftir. Arap alfabesinin geri kalan harfleri ise mechûr harflerdir. Daha önce mehmûs harflerin yarısının, aynen bunun gibi eşit olarak fazlalık ve eksiklik olmadan mechûr harflerin yarısının da sûre başlarında zikredilen harflerin arasında zikredildiğini öğrenmiştik."[72] Bu ifadeler, el-Bakillânî'nin Kur'ân-ı Kerim'deki harfler arasındaki uyumu önemsediği anlamına gelmektedir. Ancak kendisi bu uyumu Kur'ân-ı Kerim'in eşsiz nazım düşüncesine uyacak şekilde kullanmıştır. Amacı ne olursa olsun kendisi adedî i'câz düşüncesine yönelmiştir.

Fadl Hasan Abbâs, adedî i'câz düşüncesini kabul etmemekte ve i'câzın bu çeşidine önem vermenin aklî/zihinsel bir lüksten başka bir şey olmadığını ve bunun ümmetin mirasıyla bir bağlantısının bulunmadığını düşünmektedir. Onun konuyla ilgili yorumu şöyledir: "Birçok kişinin beğenmesine rağmen adedî i'câz diye adlandırılan i'câzın kişileri eğiten, gizli saklısını ortaya çıkaran veya evrenin sırlarına vakıf kılan gerçekçi etki diye ifade edeceğimiz ilmî faydalarını bulamazsınız. Adedî i'câz dedikleri daha çok sadece zihinsel bir lükse ve bolluğa yakın görünmektedir. Adedî i'câza i'câz mirasımızda bir temel bulmak da imkânsızdır."[73]

Fadl Hasan Abbâs'ın el-Bakillânî'nin adedî i'câzın olmadığına dair fikrine katılmamaktayız. Aksine adedî i'câzın el-Bakillanî'nin belirttiği sûre başlarındaki harflerin sıfatları arasındaki uyumla güçlü bir bağının olduğuna tam olarak eminiz. Nitekim Nu'aym el-Hımsî de bizimle aynı düşüncededir.[74]

Adedî i'câzda asıl olan onun Kur'ân-ı Kerîm'de maksut olmamasıdır. Ancak bu durum Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı sayıların uyum düşüncesini içeren bir kısım incelikleri ve işaretleri çıkarmaya engel değildir. Önemli olan adedî i'câzı Kur'ân-ı Kerîm'in maksatlarından biri haline getirmemek, ayetleri ve Kur'ân-ı Kerîm'in manalarını adedî i'câz teorisine kurban etmemek ve adedî i'câzı Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz çeşitlerinden biri olarak kabul etmemektir. Dolayısıyla adedî i'câzı Arap dilini bilmeyenlerin ve Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağına kendilerini irşat edecek bir delili araştıranların faydalandığı adedî uyumun/tenâsukun sınırları içinde değerlendirmek gerekir.

SONUÇ

Bu çalışmada Fadl Hasan Abbâs'ın i'câz çeşitlerinden her birine karşı tutumunu açıklamak ve Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzı konusundaki şahsiyetinin özelliklerini ortaya koymak için ele aldığı en önemli i'câz vecihlerini sunmaya çalıştık.

Fadl Hasan Abbâs'ın i'câzla ilgili çalışması modern Kur'ân araştırmalarının önemli bir kolu sayılmaktadır. Onun i'câz alanına katkısını İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm ile

---

72 Bakillânî, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 66.
73 Abbâs, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 337.
74 Hımsî, *Fikretü İ'câzi'l-Kur'ân*, 383.

İ'câzu'l-Kur'âni'l-Mecîd Dirâsetun fî Târîhi'l-İ'câzi ve Cuhûdi'l-'Ulemâi'l-Akdemiyyîn ve'l-Muhdesîn adlı eserleri ifade etmektedir.

O, i'câz kelimesinin 'acz kelimesinden geldiğini, daha sonra istiare yoluyla örfte kudret kelimesinin zıddı olan yetersizlik anlamında kullanıldığını dile getirmiştir. Bu yönüyle insanın başa çıkamama ve yetersizlik anlamı arasında güçlü bir bağın olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla i'câzü'l-kur'ân kavramının, Kur'ân'ın insanların benzerini getirmekten aciz bıraktığı anlamı ifade ettiğini açıklamıştır.

Fadl Hasan Abbâs, bu ümmetin âlimlerinin mirasını koruyan akımın modellerinde seçkin bir model olarak kabul edilmektedir. Bu durum, onun Arap belâgatinin bağımlı oluşu ve başka milletlerin kültürüne iliştirmek düşüncesine karşı tutumu ve Arap belâgatinin bu ümmetin mirasında orijinal/asil olduğunu, dahası Arap belâgatinin kültürel ve ilmî kimliğimizin en önemli özelliklerinden olduğunu ispat etmesinden açıkça ortaya çıkmaktadır.

O, Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz çeşitlerinin çokluğu konusundaki teorisini Kur'ân-ı Kerim'deki tehaddî ayetlerini inceleme esası üzerine inşa etmiştir. Tehaddîden maksat, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Allah katından olduğunu ve Hz. Muhammed'in onun resûlü olduğunu ispat etmektir. Çünkü söz konusu tehaddî ayetlerini Kur'ân-ı Kerîm'deki i'câz şekillerinin çokluğuna açık bir delil olarak kabul etmiştir.

Fadl Hasan Abbâs'a göre beyanî i'câz i'câz çeşitlerin en önemlisidir. O, beyânî i'câzı bir açıdan Kur'ân kelimelerinin yer aldıkları cümlelerdeki dizimi, diğer bir açıdan bu kelimelerin seçimi ve cümle ve ayetlerin sûredeki dizimi şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca beyânî i'câz sadece Araplara özgü değildir.

Fadl Hasan Abbâs'a göre Kur'ân-ı Kerîm'deki rûhî i'câz beyânî i'câzın sonuçlarından biridir. Ayrıca o adedî i'câzı kabul etmemekte ve adedî i'câzı aklî bir lüks türünden görmektedir.

KAYNAKÇA

Abbâs, Fadl Hasan. *İ'câzu'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Amman: Dâru'n-Nefâis, 2009.

Abbâs, Fadl Hasan. *İ'câzu'l-Kur'âni'l-Mecîd Dirâsetun fî Târîhi'l-İ'câzi ve Cuhûdi'l-'Ulemâi'l-Akdemiyyîn ve'l-Muhdesîn.* Ammân: Dâru'n-Nefâis, 2016.

Avâyisa, Abdullah Hammâd Abdullah. *el-Belâğatu'l-Kur'âniyye 'İnde'l-'Allâme Üstâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Eseruhâ fi'l-İ'câzi ve't-Tefsîri,* Câmi'atu 'Ulûmi'l-İslâmiyye. Ammân: ts.

Akçakoca, Yusuf. *Arap Dili Sözdiziminin Anlambilim Boyutu –Cümle Ögeleri, Kurgu ve Anlam.* Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.

Akyüz, Zafer. *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri.* Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.

el-Bakillanî, Ebubekr Muhammed b. et-Tayyib. *el-Beyân.* Beyrut: el-Mektebetü'ş-Şârkiyye, 1958.

Bakillanî, Ebubekr Muhammed b. et-Tayyib. *İ'câzü'l-Kur'ân.* Thk. Ahmed Sakar. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, ts.

Ebû Zehra, Muhammed. Şerî'atü'l-Kur'âni min Delâili İ'câzih, *Silsiletü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye.* 31. Eylül 1961.

Ebû Zehra, Muhammed. *el-Mu'cizetü'l-Kübrâ el-Kur'ân*. y.y.: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî.

Cürcânî, er-Rummânî, el-Hattâbî. *Selâsü Resâil fî İ'câzi'l-Kur'ân.* Thk. Muhammed Halefullâh Ahmed – Muhammed Zağlûl Selâm. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1976.

İbn Faris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed el-Kazvinî er-Razî. *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luğa.* Dâru'l-Fikr, 1979.

Hâlidî, Salâh Abdulfettâh. *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Beyânî ve Delâilü Masdarihi'r-Rabbânî.* Amman: Dâru 'Ammâr, ts.

Hâlidî, Salâh Abdulfettâh. *el-Beyân fî İ'câzi'l-Kur'ân*. Amman: Dâru 'Ammâr, 1992.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said. *el-Faslu fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal.* Kahire: Mektebetü'l-Hânecî, ts.

Hımsî, Nu'aym. *Fikretü İ'câzi'l-Kur'âni mine'l-Bi'seti'n-Nebeviyyeti ila 'Asrıne'l-Hâzır.* Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.

Itr, Nurettin Muhammed. "Dirâsâtun fî Ba'zi Muellifâti'l-'Allâmeti'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs", *Dirâsâtun İslâmiyyetun ve 'Arabiyyetun Muhdâtun ile'l-'Allâme'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Bimunâsebeti Bulûğihi's-Seb'în*. Ammân: Dâru'r-Râzî, 2003.

İsfehânî, Râgıb, Ebu Kasım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân,* Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1992.

Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir. Komisyon. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Levh, Abdüsselam Hamdân. *el-İ'câzü'l-'İlmî fi'l-Kur'âni'l-Kerim,* Gazze: Âfâkun li't-Tab'i ve'n-Neşr, 2002.

Nebî, Mâlik b. *ez-Zâhiretü'l-Kur'âniyye Mukaddimetü'ş-Şeyh Mahmûd Muhammed Şâkir.* Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1987.

Necâtî, Muhammed Osmân. *el-Kur'ân ve 'İlmü'n-Nefs*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2001.

Rûmî, Fehd b. Abdurrahmân b. Süleyman. *Dirâsât fî 'Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Mektebetü'l-Melik-i Fehdi'l-Vataniyye, 2005.

Suyûtî, Celâlüddin. *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân.* Thk. Şeyh Şu'ayb el-Arnaût. Müessesetü'r-Risâle, 2008.

Şâkir, Mahmud Muhammed. *Medâhilü İ'câzi'l-Kur'ân.* Mısır: Matba'atü'l-Medenî, 2002.

İbn Teymiyye, Takiyyuddîn Ebü'l-'Abbâs Ahmed Abdulhalim. *en-Nübüvvât*. Riyâd: Edvâü's-Selef, 2000.

Türkî, Cibrîl Linda. *Nazariyetü'l-İ'câzi'l-'Adedî.* Amman: Dâru'l-Me'mûn, 2011.

Zerzûr, Adnân Muhammed. *Medhal ilâ Tefsîri'l-Kur'âni ve Beyâni İ'câzih.* Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1981.